

УДК 821.111-6.09

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-36>

ЛИСТ-РЕПОРТАЖ ЯК ЖАНРОВА МОДИФІКАЦІЯ ЕПІСТОЛЯРІЮ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

LETTER-REPORTAGE AS A GENRE MODIFICATION OF WINSTON CHURCHILL'S EPISTOLARY

Семенюк О. Б.,

orcid.org/0000-0001-6986-0656

Scopus Author ID: 58001171900

доктор філософії,

доцент кафедри романо-германських мов

Національної академії Служби безпеки України

Стаття присвячена висвітленню жанрових модифікацій приватного епістолярію Вінстона Черчилля, зокрема листів – *репортажів*, які ввібрали в себе ознаки жанрів документалістики та художньої літератури. Об'єктом дослідження є письменницький епістолярій, зокрема приватні кореспонденції політика й письменника В. Черчилля, що увійшли до збірки «Speaking for themselves: Personal letters between Winston and Clementine Churchill» і являють собою епістолярний діалог тривалістю понад пів століття (1908–1964). У науковій розвідці розкрито зміст понять: «художній репортаж», «епістолярій», «лист письменника» та визначено стильові особливості жанрової модифікації листа – *репортажу*, що являє собою жанрові зрощення (варіації) і стилістичні видозміни епістолярного тексту приватних листів видатного політичного діяча, публіциста та письменника В. Черчилля.

На основі проведеного аналізу епістолярних діалогів В. Черчилля з дружиною охарактеризовано жанрові та стильові домінанти, які можуть бути ключовими чинниками для визначення жанрової модифікації листів репортажного жанру, що належить до приватного письменницького епістолярію. Результати дослідження доводять, що це, зокрема, образність, емоційність, апелювання до сфери почуттів адресата; деталізація та характеризування в приватному листі-*репортажі* життєвих обставин, людей, природи, предметів, увага до найменших візуальних, слухових і психологічних деталей, ефект присутності адресанта: яскраво виражена особистісна візія автора будь-якої життєвої ситуації; аналітичність: психологічний аналіз навколишнього життя, власних думок, поведінки та вчинків (інших людей), що досягається через внутрішній монолог, діалог із реципієнтом; чітка тематична композиційна структура: виділення тематичних рівнів (абзаців) і рубрикація епістолярного тексту тощо. З'ясовано, що листи письменника репортажного жанру відтворюють реальні події як приватного, так і соціального, політичного життя письменника, у властивій йому індивідуальній стильовій парадигмі, застосовуючи художні прийоми: типізації, деталізації, психологізму, символізму, досягаючи образності із превалюванням до іронічного забарвлення опису подій.

Ключові слова: епістолярій, лист-репортаж, документалістика, адресант, адресат, метажанр, жанрова модифікація.

The article is devoted to revealing the genre modifications of Winston Churchill's private epistolary, in particular letters of reportage that incorporate features of non-fiction and fiction genres. The object of the research is the writer's epistolary which involves private letters of Winston Churchill, a writer and a politician, collected into *Speaking for themselves: Personal letters between Winston and Clementine Churchill* which present a written dialogue between Winston Churchill and his wife Clementine that lasted for a half of a century from 1908 to 1964. The scientific research clarifies the meaning of the terms: «reportage fiction», «epistolary», «writer's letter» and determines style peculiarities of a letter– *reportage* which represent genre fusions (variations) and stylistic modifications of the epistolary text in W/Churchill's private letters.

© Семенюк О. Б., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

Based on the carried out analysis of W. Churchill's epistolary dialogues with his wife, the main genre and style dominants have been characterized which may serve as the key factors for determining the genre modification of a letter of reportage referring to private writer's epistolary. The results of the conducted research demonstrate that these dominating features involve imagery, expressiveness, appealing to the recipient's feelings; characterization in a private letter of reportage a real life circumstances, people, nature, objects; concentration on the tiniest visual, hearing and psychological details; the effect of the addresser's presence: writer's own clearly expressed vision of the situation, analytical: psychological analysis of the surrounding life, self-analysis of writer's inner thoughts, behaviour and actions of other people; which is achieved through internal monologue, dialogue with the recipient; clear thematic compositional structure: highlighting thematic levels (paragraphs) and rubricating of the epistolary text, etc. It has been found out that Churchill's letters of the reportage genre reproduce real events of both the private and social, political life of the writer in his individual stylistic paradigm, applying artistic techniques: typification, detailing, psychologism, symbolism, achieving imagery with a predominance of ironic coloring of the described events.

Key words: epistolary, letter-reportage, non-fiction, addresser, addressee, metagenre, genre modification.

Постановка проблеми. Вітчизняна та зарубіжна наука тривалий час недооцінювала значення письменницького епістолярію, автобіографій, спогадів та щоденників і відводила цим жанрам документалістики другорядну роль у літературному процесі певної епохи. Сьогодні з урахуванням нових розробок у царині гуманітарних наук об'єктивно переосмислюється діяльність найвідоміших громадсько-культурних діячів минулого, письменників, політиків, руйнуються за давніми стереотипами рецепції їхнього мистецького епістолярного спадку. Чимало дискусій викликають питання появи нових гібридних жанрів у літературі, що межують із документалістикою чи журналістикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних студіях О. Галича [1], Т. Черкашиної [2], О. Рарицького [3] та інших науковців як синоніми до терміна «*документалістика*» нині вживаються інші: «*література non-fiction*» і «*нефікційна література*». Отже, документальна література у наші дні – це насамперед мемуари, щоденник, художня біографія, автобіографія, записна книжка митця, нотатки, есе, репортажі тощо, у тому числі й приватне та офіційно-ділове листування [2, с. 226].

У сучасному мовному дискурсі сьогодні закріпився термін «художній/літературний репортаж» на позначення тих текстів, що висвітлюють реальні події, занурюючи читача у тему і цікаво розказуючи історію [4]. Поява такого поняття в українській мові була навіяна польським літературним репортажем (*reportaż literacki*), що його в 2010-х почали видавати в Україні. У видатного польського репортажиста Ришарда Капусцінського є книжка «Подорожі з Геродотом» (2004), де автор нанизує і порівнює власні репортажі та фрагменти текстів Геродота Галікарнаського. Також Ришард Капусцінський визначає цей стиль як «*reportage*» (з франц.) або *non-fiction writing*. *creative non-fiction* = *travel literature* = *new journalism* (з англ.) – «описування справжніх подій та людей за допомогою виражальних форм, майстерності, досвіду художньої літератури – як її називаємо ми, або, як вони: фікційної» [5, с. 70].

Якщо говорити про художній репортаж, який за своїми ознаками уподібнений до звичайного, то тут додамо дві інші характеристики – аналітичність і художність. Ефективність «репортажних текстів» – вважає українська дослідниця Тетяна Хітрова – виявляється у можливості логічного компонування інформативності, опису, коментарів і аналітики» [6, с. 104].

Іншою невід'ємною рисою художнього репортажу, на думку Маріуша Щигеля, є поєднання документальності з одного боку, та суб'єктивності, метафоричності, емоційності, з іншого [7]. Л. М Шутяк виділяє «фактаж» як важливу спільну рису, яка об'єднує всі художні репортажі. Науковець доводить, що «автори в той чи інший спосіб підкреслюють свою присутність на місці подій, а також детально відтворюють атмосферу, кольори, запахи, звуки, інтер'єр. Ця властивість є однією з ключових у характеристиці жанру, який відносять до «нового журналізму» [8, с. 157].

Узагальнюючи попередні наукові розвідки про жанрову природу репортажу, можна зробити висновки, що репортаж – жанр, що існує на межі журналістики та літератури, йому притаманна

властивість модифікувати, вбираючи в себе ознаки жанрів документалістики (non-fiction) та художньої літератури.

Досліджуючи епістолярій письменника, виникла необхідність обґрунтувати зміст понять *лист / епістола*. Окремі науковці вважають, що *лист / епістола* є літературним жанром, а *епістолярій* – сукупністю листів, різновидом літературної мови, у якому адресант звертається до адресата з певною метою: повідомити про щось чи поділитися своїми почуттями. У свою чергу О. Галич зауважує, що *лист* є «найпростішою формою сучасної мемуаристики» [1, с. 140].

В. Кузьменко розглядає письменницький лист як твір літературного та історіографічного жанру, позначений яскраво вираженою психологічною інтроспекцією та особистісним ставленням автора до дійсності і конкретного адресата, написаний з урахуванням специфіки кореспонденції певної історичної доби [9, с. 59].

Давно помічено, що літературному жанрові в його побутуванні у письменстві притаманна генетична вертикаль, адже він існує за рахунок жанрової пам'яті, натомість метажанр прикметний і водночас хронічно залежний від уподобань і смаків реципієнтів конкретної історичної доби.

Оскільки лист письменника вважається метажанровим утворенням [1], йому, як і іншим жанрам нефікційної літератури, властиві жанрово-стильові модифікації (жанрові нарощення), які стали предметом нової наукової розвідки. Тому ставимо за мету – дослідити жанрові модифікації епістолю Вінстона Черчилля, зокрема лист-репортаж та визначити основні стильові домінантні особливості такого типологічного жанрового різновиду.

Виклад основного матеріалу. Епістолярна спадщина письменника-публіциста В. Черчилля, цифровий архів якої налічує близько понад 800 000 оцифрованих оригінальних листів та кореспонденцій, створених між 1874 і 1965 роками, являє собою синтез історично-політичної нарації та особистісної експресії адресанта, вираженої у жанровому оформленні кореспонденцій.

Chartwell Bulletins, що увійшли до збірки *Speaking for themselves: Personal letters between Winston and Clementine Churchill* – дуже біографічні листи, написані у репортажному жанрі, що нагадують замітки побутового характеру про життя родини у їхньому помісті з елементами ведення господарської діяльності і не тільки. Вони передають прозу сімейного життя, текстовий простір якого наповнений різними побутовими епізодами.

«CHARTWELL BULLETIN NO. 8 (Вісник Чартвелла)

1. *(Екскаватор поїхав, слава Богу. Ми вдало провели тиждень за прибиранням. Острів буде виглядати чудово, коли все знову зазеленіє і озеро знову наповниться водою. Наступного тижня ми закінчимо піщаний паркан і я впевнений, що вам сподобається. Фруктовий сад – викорчований і чекає лише сухої погоди, щоб обтрусити та видалити шкідливе коріння.*

2. *Новини про свійських тварин. Чорний лебідь сидить на шести яйцях, поруч маленька качка, яка сидить на одинадцяти. Дві кози завзято клюють.*

3. *Набіг Рендольфа на Норвуд пройшов дуже важко, як я зрозумів. Ліга оборони Індії відмовилася надати йому будь-яку підтримку, і на його платформі виступив лише один член від консерваторів (і він шалений). Місце абсолютно монотонне (майже мертво). Газети приділяють дуже мало уваги виборам, і надія Рендольфа, Сари, Діани, Моппет та компанії, здається, обмежується збереженням свого депозиту. Для цього йому потрібно набрати не менше 4000 голосів<...>. Твій люблячий Вінстон» [10, с. 390–391].*

Лист із серії *Вісник Чартвелла* (уривок вище) описує сімейні хроніки життя родини Черчилль із елементами репортажу. Лист за змістом політематичний, насичений різними побутовими подіями, адресант розповідає про життєві епізоди дуже панорамно, не оминаючи деталей, наче веде репортаж : кожен новий абзац презентує нову тему життя родини, ніби адресант перегортає сторінку із сімейного альбому чи відкриває завісу в інший приватний світ автора, крізь призму його сприйняття. Тут не просто перелік подій, тут враження адресанта, його коментарі та оцінки, відчувається присутність адресата.

Структурними одиницями листів-репортажів В. Черчилля є: назва, дата, місце написання, звертання, вітання, побажання, прощання, підпис, питальні й спонукальні конструкції, завдяки яким встановлюється взаєморозуміння між адресантом і адресатом, а також постскриптом (інколи).

Із уривку листа можна побачити чітку тематичну композицію. При переході від однієї думки (теми) до іншої автор застосовує такий композиційний прийом як абзацний пропуск, рубрикацію (виділення заголовку) і нумерацію для позначення початку речення або групи речень, які інколи розглядають як «понадфразову єдність» (сукупність речень з мікроконтекстом із завершеною думкою, поєднані функціонально-сисловою роллю). Кожен наступний абзац (параграф) описує в деталях якусь іншу життєву подію чи ситуацію. Відчувається ефект присутності адресанта, автора, хто відображає події так, як вони відбувалися насправді та занурює читача в ці події, даючи йому можливість відчувати, побачити та почути.

У цьому ж листовному діалозі-репортажі Черчилль ділиться із дружиною враженнями від побаченого, ця коротка оповідь несподівано виринає і набуває символічного значення. Чорний лебідь у згаданому вище контексті символізує високий рівень особистої енергії та довіри. Коли ситуація стає важкою, адресант намагається відволіктися, тому спрямовує свої думки в іншу реальність: літературу, мистецтво та природу (тварин, птахів). Образ чорного лебедя може відвести важкі думки, допомогти повернути свою силу. У цьому випадку особиста енергія означає мужність і рішучість подолати важкі часи. Споглядання за лебедем, який готується вивести приплід і за іншими домашніми тваринами (качкою, козою) – це хороший знак для Черчилля, і цей знак уособлює сімейні цінності, зв'язок адресанта з адресатом, який постійно нагадує про себе у листовному сюжеті. Так, у композицію листовного діалогу вплітаються метафоричні вкраплення чи відступи, що містять підтекст, замаскований зміст яких може зрозуміти лише відданий адресат. *«Острів буде виглядати чудово. Знов зазеленіє.....Фруктовий сад – викорчуваний»*. Острів у цьому контексті символізує родинну оселю, що очікує позитивних змін, а фруктовий сад асоціюється із достатком, душевним простором, який лише можна знайти у рідному місці. *«A day away from Chartwell is a day wasted»*, *«День подалі від Чартвелла – це втрачений день»*, – часто любив повторювати Вінстон Черчилль.

У листах репортажного жанру часто зустрічаємо одну ключову ознаку: центрову роль в епістолярному тексті займає історія людини – адресанта із своїми думками та переживаннями. Зокрема, Черчилль поділився враженнями від першого дня, проведеного у помісті Чартвелл, придбаному в 1922 році, в одному із листів до дружини Клементини від 17 березня 1924.

«Погода чарівна і ми цілими днями працюємо у брудному одязі та купуємось лише перед обідом. Весь день учора та сьогодні ми стелимо дерен та вирівнюємо плато (головний газон). Усе зараз оживає (бубнявіє), щойно з'явилися промені довгожданої привітної погоди. Єдине, чого не вистачає цим зеленим берегам, це кошеняти Клеммі, їхньої королеви. Я сподіваюся, моя кохана, що ти справді одужуєш. Як шкода, що тебе немає тут. Ти не зможеш уявити розмір цих кімнат, поки не розставиш меблі. Твоя спальня це – пишний ефемерний будуар. Приїжджай, як тільки будеш готова зайняти її (розділити її зі мною). Не їдь до Лондона... Ніжно кохай мене, Клеммі. Телеграфуй і думай інколи про свого відданого. Батько сімейства та свинтус, твій люблячий В» [10, с. 282].

Уривок вище відзначається виразною мовою деталей, які врізаються читачу у пам'ять: розлогі описи локацій – інтер'єрів, пейзажів, а також у тексті присутній емоційний стрижень: адресант апелює до почуттів адресата через експресивні засоби мови, літературні прийоми. Черчилль називає себе *«Paterfamilias porcus»*, що в перекладі з латині *Paterfamilias* означає: *«батько сімейства»*, в Стародавньому Римі воно означало особливий правовий статус господаря дому, в той час як інше слово поруч у цьому ж контексті передає інший смисловий відтінок: *«свинтус»*. Поєднання слів із різними (протилежними) смисловими значеннями (оксюморон), запозичені із латині, ідентифікують вкотре стильову особливість епістолярію

В. Черчилля: вживання пишної мови поруч із словами із народного вжитку, а також оксюморонних конструкцій.

У цьому ж листі-репортажі простежуємо інші доміанти індивідуального стилю автора, часопросторовий образ – топос дому, що співвідноситься із замкненим фізичним локусом, оскільки прив'язаний до певної геолокації («зелені береги», «спальня – справжній будуар»). Топос дому в цьому сенсі презентується власне як простір самої місцевості, із людьми, спогадами, що наповнюють помістя (Чартвелл), із відображенням явищ локального і глобального способу буття. Образ дому, батьківщини, що асоціюється із конкретними поняттями, корелює із топосом дому в душі, адже більшу частину свого життя літератор провів за межами рідного дому, у військових походах і боях на чужій території. Мрію про свій власний дім, родинне гніздо в Англії, письменник плекав у своїх листах до матері ще з дитячих років, Наскрізнний образ дому, зрощений із простих буденних речей, був не лише замиським будинком, де збиралися члени родини, але Чартвелл (помістя) був і робочим кабінетом, і художньою студією, і духовним середовищем, його англійською Аркадією. *Вісник Чартвелла* розповідає про захоплення адресанта домашніми справами по господарству, садівництвом, будівництвом. Черчилль не нехтував доглядом за свійськими тваринами, про що детально описував у *Віснику Чартвелла*: «Лебеді такі милі. Білі почали гніздитися і відклали яйця. Гарна новина – вранці бачили, як чорні лебеді дуже завзято носили рогіз та очерет у дзьобах, припускаю, щоб побудувати гніздо. Ми потурбуємося, щоб їх захистити від втручання» [10, с. 319].

На перший погляд, це лише побутові записи із тривіальним описом щоденних клопотів, проте вони влучно вплітаються в епістолярний діалог закоханих, доповнюючи образ письменника, господаря дому і батька великого сімейства.

Проаналізований приватний епістолярій В.Черчилля, що відносимо до жанрової модифікації листи-репортажі доводить, що письменник самобутньо відтворював події як приватного, так і соціального, політичного життя, свідком яких був, у властивій йому манері типізації, деталізації, психологізму, символізму, досягаючи образності із превалюванням до надання гротескного чи іронічного забарвлення опису подій, філософського підтексту та пафосу – всі ці засоби сприяють експресивності (виразності) епістолярного тексту і формують його стильову парадигму.

Висновки. Отже, узагальнюючи споріднені, найбільш типові особливості, з-поміж інших, виокремлюємо основні доміанти, що стали ключовими при визначенні жанрово-стильових особливостей листа-репортажу Вінстона Черчилля, а саме:

– приватний лист-репортаж письменника призначений для конкретного адресата і, на відміну від художнього твору, несе суб'єктивний характер конкретної людини, адресанта, його присутність відчувається у тексті;

– створення психологічного портрету реципієнта у листах, розкриття внутрішнього світу адресата, апелювання до його почуттів завдяки налаштуванню адресатно-рецептивного зв'язку між дописувачами;

– епістолярна оповідь у поєднанні із авторським самоаналізом, психологічний аналіз власних думок, поведінки та вчинків, що досягається через внутрішній монолог, діалог із реципієнтом та інші засоби ідентифікації змісту – сприяють розкриттю думок і почуттів адресанта, створюють зворушливий ефект достовірності і служать відображенням емоційної та творчої індивідуальності письменника;

– відображення подій так, як вони відбувалися насправді, та занурення читача в ці події, даючи йому можливість відчувати, побачити та почути;

– деталізація та характеризування в приватному листі-репортажі життєвих обставин, людей, природи, предметів, увага до найменших візуальних, слухових і психологічних деталей, яскраво виражена особистісна візія адресанта будь-якої життєвої ситуації;

– художній та емоційний ефект епістолярного тексту досягається завдяки вживанню художніх прийомів, стилістичних фігур: образної метафори, порівнянь, епітетів, оксиморонних кон-

струкцій, антитези, що характерно позначилося на історичному та суспільно-політичному дискурсі письма і його ідейно-тематичній спрямованості, доказовості та інтенційності автора.

Усі художні засоби приватних листів репортажного жанру В. Черчилля підпорядковані певній меті: правдиво й переконливо подати факт, винятковий за своєю суттю. Часто через особисте, зокрема морально-психологічне зіткнення, через картини родинно-побутових взаємин, повсякденних негараздів опосередковано зображується і соціальне, і приватне. Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на дослідження нових гібридних жанрових форм, модифікацій епістолярної публіцистики В. Черчилля, оскільки такі метажанрові видозміни віддзеркалюють не лише художнє естетичне перетворення ідеології, світогляду митця та когнітивних особливостей певної епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галич О. А. Метажанр в системі вчення про роди та жанри. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2009. № 18. С. 25–28.
2. Черкашина Т. Ю. Автобіографічне письмо: документальність versus фікційність. *Вісник ЛНУ імені Т. Г. Шевченка*. 2012, №12 (247), Ч.П. С. 225–231.
3. Рарицький О. А. Епістолярій шістдесятників: текст і контекст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Філол. науки*. Кам'янець-Подільський: ФОП, 2014. Вип. 35. С. 142–146.
4. Побережний В. Репортаж – жанр на узбіччі літератури? Культ Критики URL: <https://kultkrytyku.com/reportazh-zhanr-na-uzbichchi-literatury/> (дата звернення: 17.03.2025).
5. Капусцінський Р. Автопортрет репортера Київ : Темпора, 2011. 134 с.
6. Хітрова Т. В. Тенденції трансформації класичних жанрових моделей у жанрове мислення в контексті соціально-комунікаційного дискурсу (на прикладі «Репортажних текстових форм»). *Держава та регіони. Серія: «Гуманітарні науки»*. 2008. Вип. 4. С. 103–106.
7. Щигел М., Токман В. Репортаж – розповідь про те, що відбулося насправді. 27.12..2011. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/4200> (дата звернення: 18. 03. 2025).
8. Шутяк Л. М. Особливості українського художнього репортажу в контексті «нового журналізму». *Держава та регіони. Серія: «Соціальні комунікації»*. 2014, № 1–2 (17–18) С. 154–158. DOI:10.15584/978-83-7996-915-9_13
9. Кузьменко В. І. У всесвіті слова: літературно-критичні студії. Київ: Друге дихання, 2018. 684 с.
10. Soames M. *Speaking for themselves: The Personal letters of Winston and Clementine Churchill*. Doubleday. London, 1998. 702 p.

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026